

8. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. N 2210-III [Текст] // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

9. Davies G. (2013). Corporate reputation and competitiveness [Text]. Psychology Press.

10. Dunford, M., Louri, H., and Rosenstock, M. Competition, Competitiveness, and Enterprise Policies. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=cacc04.pdf&site=2>.

11. Gorynia M. (2002). Konkurencyjnosć przedsiębiorstwa – pryba modelu [Text], [w:] M. Gorynia (red.), Luka konkurencyjna na poziomie przedsiębiorstwa a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznan.

12. Skawinska E., Zalewski R.I. (2009). Klastry biznesowe w rozwoju konkurencyjnosci i innowacyjnosci regionow [Text]. Swiat – Europa – Polska, Wyd. PWE, Warszawa.

S.M. ШИНКАР,

здобувач, Українська академія друкарства

Теоретичний базис забезпечення економічної безпеки промислових підприємств

Поточна ситуація, що складається на більшості вітчизняних промислових підприємствах вимагає зосередження максимальної уваги на вирішенні проблеми забезпечення безпеки. Належний рівень економічної безпеки уможливорює як збереження бізнесу, так і формування підґрунтя для сталого розвитку певного суб'єкта господарювання. Забезпечення економічної безпеки потребує визначення теоретичного базису, що передбачає формування сучасного трактування базових понять як то «безпека», «небезпека», «ризик», «загроза» та «виклик». Здійснене узагальнення дозволило обґрунтувати власне розуміння та сформувані теоретичне підґрунтя для удосконалення управління економічно безпекою промислових підприємств.

Ключові слова: безпека, небезпека, ризик, загроза, виклик, економічна безпека, промислове підприємство, соціально-економічна система.

S.H. ШИНКАР,

соискатель, Украинская академия книгопечатания

Теоретический базис обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий

Текущая ситуация, складывающаяся на большинстве отечественных промышленных предприятий, требует сосредоточения максимального внимания на решении проблемы обеспечения безопасности. Надлежащий уровень экономической безопасности позволяет, как сохранить бизнес, так и сформировать основы для устойчивого развития определенного предприятия. Обеспечение экономической безопасности требует определения теоретического базиса, который предусматривает формирование современной трактовки базовых понятий как то «безопасность», «опасность», «риск», «угроза» и «вызов». Выполненное обобщение позволило обосновать собственное понимание и сформировать теоретические основы для совершенствования управления экономической безопасностью промышленных предприятий.

Ключевые слова: безопасность, опасность, риск, угроза, вызов, экономическая безопасность, промышленное предприятие, социально-экономическая система

S. SHINKAR,

aspirant Ukrainian Academy of Printing

The theoretical basis for ensuring the economic security of industrial enterprises

The current situation prevailing in most domestic industrial enterprises requires focusing the maximum attention on solving the problem of ensuring security. The proper level of economic security allows both the preservation of business and the formation of the basis for the sustainable development of a particular enterprise. Ensuring economic security requires the definition of a theoretical basis, which provides for the formation of a modern interpretation of the basic concepts of «security».

«danger», «risk», «threat» and «challenge». The generalization allowed to substantiate their own understanding and to form the theoretical basis for improving the management of economic security of industrial enterprises.

Keywords: security, danger, risk, threat, challenge, economic security, industrial enterprise, socio-economic system.

Постановка проблеми. Поточна ситуація для розвитку вітчизняних підприємств характеризується: критично високою невизначеністю зміни умов господарювання через нестабільність національної економіки та неритмічність трансформаційних процесів; наслідками реалізації політичної, соціальної, фінансової та військової нестабільності; недостатнім рівнем захисту конкурентних позицій зі сторони центральної та місцевої влади у боротьбі із іноземними товаровиробниками на вітчизняних ринках; зловживаннями чиновників та злочинними діями кримінальних угруповань при започаткуванні та провадженні підприємницької діяльності; складністю залучення фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів та виходу на зовнішні ринки із конкурентною продукцією; зростаючими проблемами в сфері підбору, навчання та мотивування персоналу в наслідок демографічної кризи та високих темпів трудової міграції тощо. За таких умов проблема забезпечення необхідного для ефективного функціонування та сталого розвитку рівня економічної безпеки стає пріоритетною для вирішення, зокрема і шляхом формування необхідного теоретичного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геець, З. Герасимчук, В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші.

Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, слід зазначити, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо досліджені

важливі питання забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Метою статті є відображення результатів формування теоретичного підґрунтя забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для сталого розвитку промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Перш за все підкреслимо, що проблема забезпечення безпеки, зокрема й економічної, в загальному не є новою. Так, вона постала особливо гостро для вітчизняних підприємств на початку 90-х років, але в історичному ракурсі її вирішення займаються уже впродовж тисячоліть. Для прикладу, ще в Давньому Китаї в 3–4 ст. до н.е. в трактаті «Гуань-цзи» досягнення безпеки вбачалось у встановленні рівноваги між попитом й пропозицією, зокрема через державну закупівлю та емісію грошей [10, с. 123].

Не заглиблюючись у цитування визначень безпеки відомих науковців минулого зазначимо, що важливим історичним документом став словник Робера, створення якого датується 1190 роком і в якому безпека трактувалася як «спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки». Для нас це визначення цікаве тим, що у ньому присутній термін «небезпека», який в подальшому, в наслідок взаємозв'язку із поняттям «безпека», стане об'єктом ретельного розгляду. Іншим ключовим моментом є те, що безпеку потрібно забезпечити, тобто здійснити певні дії. Підґрунтя цьому знаходимо ще у працях Цицерона (106–43 р. до н. е.): «дії кожної людини пов'язані із процесом забезпечення її безпеки» [9, с. 65].

Якщо до уваги брати сучасні визначення поняття «безпека», то доцільно сконцентрувати на кількох, які безпосередньо пов'язані із вирішенням проблеми забезпечення економічної безпеки на різних рівнях управління. Так, Я. Жаліло вбачає, що «...для людини є два виміри: по-перше, людина почувається безпечно, якщо вона відчуває захищеність у конкретний момент часу; по-друге, коли має упевненість у власному майбутньому» [2, с. 19]. На пріоритетності захищеності в трактуванні безпеки наголошує і Е. Коротков [4,

с. 15], але у своєму визначенні він говорить про стан «будь-якого об'єкта». Дещо іншої точки зору дотримується Г. Пастернак-Таранущенко, який безпеку трактує як динамічну категорію із можливістю функціонування «...в оптимальному режимі, з найбільшою надійністю» [7, с. 68].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що безпека соціально-економічної системи, якою є і кожне промислове підприємство, може бути досягнутою через:

- захист у конкретний момент часу;
- формування безпечних умов розвитку;
- забезпечення ефективного функціонування

із можливістю досягнення ключових інтересів.

Звідси випливає, що безпеку потрібно трактувати не лише як статичну, але й динамічну категорію, яка передбачає та потребує здійснення певних заходів.

Як зазначалось нами вище, в словнику Робера, при трактуванні безпеки був застосований термін «небезпека». Відтак приділимо увагу дослідженню його сутності. Доречним буде згадування, що у філософських трактатах Цицерона (106–43 рр. до н.е.) небезпека подавалася як протилежність безпеки, тобто стан, що характеризувався вразливістю, негативними наслідками впливу оточуючих тощо [9, с. 66]. Схожі аспекти домінують і у словнику Даля, де небезпека подається як «ненадійний, загрозливий, той, що несе шкоду, біду, хворобу, нещастя» та словнику С. Ожегова – «можливість, загроза чого-небудь дуже поганого» [5].

Ретельне вивчення наукового доробку вчених, праці яких пов'язані із вирішенням проблеми забезпечення безпеки, дозволили виявити, що, фактично, трактування «небезпеки» суттєво не змінилось із часів Цицерона. Так, М. Ермошенко визначає небезпеку як «...об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на якість явища, систему, механізм, соціальний організм, унаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо» [1, с. 255]. Серед інших трактувань увагу привертає точка зору В. Ярочкина – «наміри, плани підготовка дій та самі дії, спрямовані на знищення, підпорядкування, послаблення і т. д.» [11, с. 122]. Тобто науковці небезпеку подають як певну ймовірність або ж реальність дій з негативними наслідками, але стосовно протилежності до безпеки вони одноставні. Ключові розбіжності між поняттями «безпека» та «небезпека» нами визначено на рисунку.

Зроблене узагальнення підштовхує до визначення природи змін у середовищі функціонування, які можуть мати негативний вплив на функціонування та розвиток промислового підприємства. Проведений огляд літератури дозволив виявити, що ознаками такого впливу можуть бути «виклики», «ризики» та «загрози», суть яких доцільно розглянути більш ретельно.

Серед відомих трактувань терміну «виклик» доцільно приділити увагу двом. Зокрема, О. Сергулін визначає виклик як «...сукупність обставин, не обов'язково загрозуючого характеру, але, безумовно, таких, що вимагають реакції» [8]. Тобто усі виклики потребують уваги зі сторони суб'єктів безпеки, причини чого знаходимо у висловлюванні П. Копка, – «... вони у певний момент часу під впливом різних факторів можуть набувати загострення і перетворюватися на реальні з можливими наслідками» [3]. Узагальнюючи, можна стверджувати, що під викликом потрібно розуміти певні зміни у середовищі функціонування, які потребують реакції з метою недопущення негативних змін, результатом чого може бути зниження рівня безпеки та зростання небезпеки, у відповідності до розглянутого вище взаємозв'язку між цими поняттями. Поява виклику не спричиняє зміну рівня безпеки, але його ігнорування може мати негативні наслідки для соціально-економічної системи.

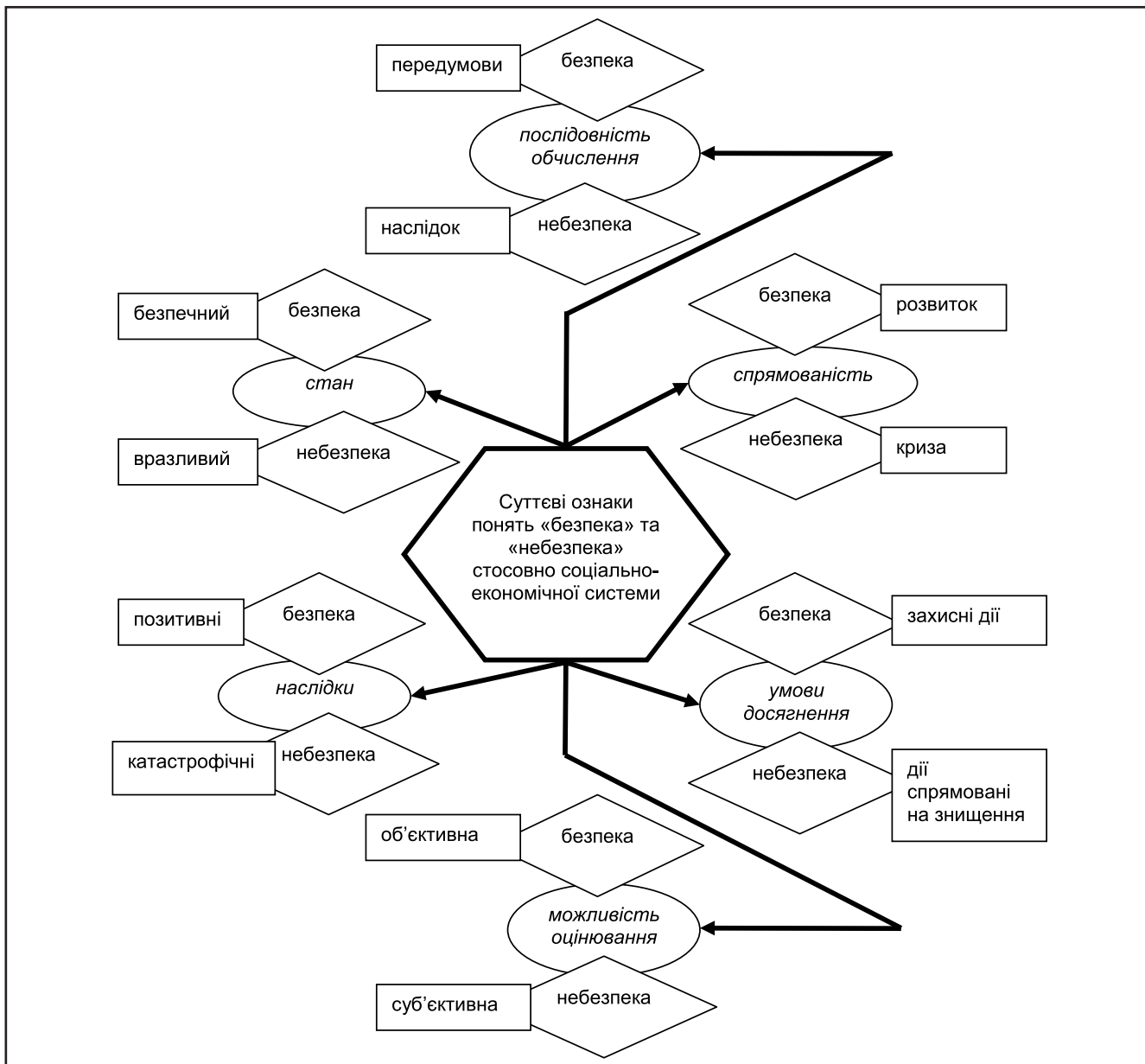
Сучасне трактування ризику, яке має безпосереднє відношення до вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки на різних рівнях управління, характеризується суттєвими відмінностями у поглядах. Здійснене узагальнення дозволило виділити ряд ключових підходів до трактування ризику, суть яких коротко можна викласти наступним чином:

– «наслідок невизначеності та дії щодо її зменшення» (В. Абчук, О. Альгін, Я. Белінська, В. Вітлінський та П. Верченко, А. Доронін, В. Живетін, О. Заруба, Ю. Козлецький, Е. Нікбахт, Дж. Сінклі, О. Ястремський та ін.);

– «ймовірність зміни стану та розвитку подій» (З. Герасимчук та Н. Вавдіюк, В. Гончаров, В. Иванов та А. Кузнецов, В. Манілов та М. Дзлієв, В. Рудашевський, В. Севрук, В. Чалий-Прилуцький та ін.);

– «ризик як загроза» (Ю. Воропаєв, І. Зайцева та Є. Токарева та ін.);

– «ризик як небезпека» (В. Буянов та К. Кирсанов, Г. Клейнер, В. Ліпкан, Е. Стоянова, В. Ярочкін та ін.);

Розбіжності понять «безпека» та «небезпека» стосовно соціально-економічної системи

– «ризик як втрата» (П. Грабов та С. Петрова, С. Жизнін, М. Клапків, Б. Райзберг, А. Чалий та В. Прилуцький, Д. Штайнхофф та ін.).

– «непередбачуваний результат» (В. Глуценко, М. Лапуста, П. Половкін, Л. Романенко та А. Коротеєва та ін.).

На нашу точку зору, певне поєднання усіх вище охарактеризованих підходів із врахуванням суті безпеки та небезпеки певної соціально-економічної системи дозволяє стверджувати, що ризик виникає в наслідок незадовільного інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, негативний результат реалізації яких призводить до зниження рівня безпеки. Відтак ризик можна вважати формою небезпеки, що вимагає

врахування цього аспекту при розробленні методичних засад забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Поруч із ризиком на рівень безпеки певної соціально-економічної системи можуть впливати загрози, сутність яких нами досліджено на основі узагальнення доробку науковців. Виявлена неоднозначність у трактуванні сприяла визначенню ключових підходів:

– «негативний вплив на стійкість системи» (В. Амітан, В. Белокур, З. Герасимчук та Н. Вавдіюк, В. Манілов та М. Дзлів, С. Покропивний, В. Ячменьова та ін.);

– «можливі економічні втрати від негативної дії» (О. Бандурка, В. Духова, К. Петрова та І. Черв'якова);

Детермінанти зміни рівня безпеки соціально-економічної системи

Параметри	Виклик	Ризик	Загроза
За першопричинами виникнення	дія поодиноких дестабілізуючих чинників	усвідомлена дія, яка може бути прогнозованою і керованою	дія значної кількості дестабілізуючих чинників
За місце виникнення	зовнішні та внутрішні	внутрішні та пов'язані із прийняттям рішень менеджерами підприємства	зовнішні та внутрішні
За тривалістю впливу	постійні	з моменту розроблення та до завершення реалізації певного управлінського рішення	як результат ігнорування суб'єктами безпеки викликів, негативний наслідок реалізації ризику і до моменту руйнування системи
За впливом на рівень безпеки	не є небезпечним	може спричинити зниження безпеки в наслідок негативних результатів	завжди спричиняє зниження рівня безпеки
За можливістю управління суб'єктами безпеки	некерований	керований	некерована
За можливістю оцінки	складність оцінювання в наслідок відсутності реального впливу	вимірювальна величина	характерна суб'єктивність оцінки
За характером впливу на стан системи	не спричиняє зміну рівня стійкості, стабільності та здатності розвиватися	можливе зниження стійкості, стабільності та здатності до розвитку	втрата стійкості, стабільності та здатності до розвитку
За впливом на досягнення інтересів	нульовий	ускладнює	унеможлиблює
За наслідками впливу	нульовий	позитивний, негативний та нульовий	негативний
Форма небезпеки	ймовірна	можлива	реальна

– «дія дестабілізуючих чинників» (С. Забіяко та О. Светлова, Л. Зима, В. Пономаренко, Т. Клебанова та Н. Чернова та ін.);

– «певні перешкоди в досягненні інтересів» (І. Ансофф, О. Ареф'єва та В. Кузьменко, Б. Губський, В. Шлемко та І. Білько та ін.);

– «ототожнення загрози із небезпекою» (М. Абдурахманов, В. Баришполець та В. Манілов, М. Єрмошенка, Е. Олейніков, А. Прохожев, В. Ярочкін та ін.).

Узагальнюючи, та спираючись на вагомий науковий доробок зазначених вище вчених, вважаємо за доцільне визначити загрозу як форму небезпеки, джерелом виникнення якої є дія деструктивних зовнішніх та внутрішніх чинників, а результати провокують суттєве зниження рівня безпеки, що може спричинити втрату стійкості та подальше руйнування певної соціально-економічної системи.

Послідовно нами досліджено, охарактеризовано та запропоновано власне трактування термінів «виклик», «ризик» та «загроза», відтак вважаємо за доцільне систематизувати їх ключові

параметри для визначення впливу на рівень безпеки соціально-економічної системи, зокрема і промислового підприємства (див. табл).

Виходячи із позицій, що «небезпека» є протилежністю «безпеки», можна визначити, що причинами зниження безпеки виступають виклики, ризики та загрози та встановити такий взаємозв'язок між ними:

– зростання небезпеки може бути спричинено ігноруванням суб'єктами безпеки зовнішніх та внутрішніх викликів, що призведе до появи загроз. Саме загрози негативно впливають на стійкість стабільність та здатність розвиватися певної системи;

– на зниження рівня безпеки впливають і негативні результати реалізації ризиків, які також спричиняють виникнення загроз;

Висновки

Узагальнюючи, доцільно ще раз підкреслити, що безпека виступає як статичною, так і динамічна

категорія, відтак її досягнення вимагає здійснення певної сукупності взаємопов'язаних заходів, реалізація яких спрямована на протидію та зменшенню негативного впливу викликів, ризиків та загроз. Зважаючи на те, що джерелом зростання рівня небезпеки, через виникнення та реалізацію викликів, ризиків та загроз, є як зовнішні середовище, так і внутрішні неконтрольовані процеси, вважаємо за доцільне в подальшому приділити увагу розробленню організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою промислових підприємств.

Список використаних джерел

1. Ермошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Ермошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2001, – 309 с.
2. Жаліло Я. Економічна безпека України: проблеми і перспективи : матеріали круглого столу / Я. Жаліло // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 154–155. – С. 18–25.
3. Копка П. М. Якісні та кількісні оцінки загроз національній безпеці України / П. М. Копка // Євроатлантична інтеграція. Бюлетень «Україна–НАТО». – 2005. – № 4. – С. 15.
4. Коротков Э. М. Управление экономической безопасностью общества / Э. М. Коротков, А. А. Беляев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 8–26.
5. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1999. – 1280 с.
6. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : моногр. / за заг. ред. А. М. Штангрета. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. – 276 с.
7. Пастернак–Таранущенко Г. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язування / А. А. Сергунин // Политические исследования. – 2005. – № 6. – С. 127.
8. Цицерон М. Т. Об обязанностях / Марк Туллий Цицерон. – М., 1999. – 218 с.
9. Штейн В. Экономическая мысль на Древнем Востоке, Гуань-цзы / В. Штейн. – М., Издательство восточной литературы, 1959, – 258 с.
10. Ярочкин В. И. Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности / В. И. Ярочкин. – М.: «Ось-89», 2000. – 400 с.